

HET LAND VAN HERLE

Tijdschrift en contactorgaan

voor vrienden en beoefenaars van de historie van oostelijk Zuid-Limburg

Pottenbakkersoven, Akerstraat 1976

Tijdens grondwerkzaamheden voor de bouw van flats aan de Akerstraat-Putgraaf werden op 19 april resten gevonden van een Romeinse pottenbakkersoven en twee afvalkuilen.

De oven behoort tot het staande type en heeft als maximale afmetingen 230 x 150cm. Gezien de misbaksels moet geconcludeerd worden dat de oven bij het afkoelingsproces ontploft is.

Aan de hand van een eerste globale bestudering van het materiaal kan de datering op midden tweede eeuw gesteld worden.

In een van de volgende afleveringen van ons tijdschrift zullen wij uitvoeriger terugkomen op deze vondst.

De Redactie

Het einde van de Abdij Rolduc

VI. Naar opheffing van de abdij - 1796

Na de val van Robespierre, 9 Thermidor II (27 juli 1794), bewerkt door zijn tegenstanders, terroristen als hij, waren de Thermidorianen spoedig overvleugeld door gematigden. De godsdienstvrijheid en de economische vrijheid werden hersteld: de nationale conventie bestond geheel uit fysiocraten.

De oogst in 1794 was zeer slecht¹⁾. De graanprijzen in Maastricht waren bijna drie keer zo hoog als het voorafgaande jaar²⁾.

Door toedoen van opkopers kwam een enorme speculatie in Frankrijk op gang. In de hoop, dat de voorraden los zouden komen, werd bij de wet van 4 Nivôse III (24 december 1794) het vrije handelsverkeer hersteld. Een geweldige economische debacle was het gevolg.

De Zuidelijke Nederlanden en het land tussen Maas en Rijn werden beschouwd als ‚veroverd gebied‘. Het aanvankelijk militaire bewind hield zich onverbiddelijk bezig met het innen van belastingen en inbeslagname³⁾. Men legde de hand op koren- en kolenvoorraden⁴⁾, maar eiste ook veelal paarden op, of het verrichten van karrediensten⁵⁾. Zo werden ‚alle schoenmakers onder het gebied der centrale administratie van België en al het leder, geschikt om er schoenen van te maken, ten dienste van de Republiek in requisitie gesteld, tot dat er driemaal honderdduizend paar schoenen in de militaire magazijnen geleverd zijn‘. Bovendien werden ‚de gemeentens verzogt om patriottische giften van schoenen te doen‘⁶⁾. Men vorderde tot ditzelfde doel de huiden van geslacht vee⁷⁾.

Met de Franse legers trokken volks-representanten mee, burgers, als gevolmachtigden van het ‚comité du salut public‘. Zij eisten hoge bijdragen in de onderhoudskosten. De volksrepresentant bij de legers van Jourdan, Gillet, had kort na de invasie van september 1794 de streken tussen Maas en Rijn een ‚contribution‘ opgelegd van 25 miljoen pond, gereduceerd tot 22, 10 en tenslotte 8 miljoen pond⁸⁾. Limbourg moest in deze belasting 600.000 bijdragen, en Rolduc, dat administratief tot december 1794 nog onder Limbourg viel, daarvan weer 60.000. Men was niet zo scheutig deze belasting snel te voldoen. Voorlopig kwam daar nog niets van.

Na de georganiseerde plunderingen van de herfst en de winter 1794 – de rust keerde pas echt weer in februari 1795 – kreeg men behoefte aan een geregelde bestuursindeling, steunend op medewerking van de ingezetenen. Men handhaafde in de Zuidelijke Nederlanden de grenzen van de oude provincies, stelde een

centrale administratie in te Brussel en verving de oude staten-colleges door arrondissements-administraties⁹). In het veroverde gebied tussen Maas en Rijn werd een 'administration centrale et supérieure' ingesteld, gevestigd te Aken. Hieronder ressorteerden zeven arrondissementen: Maastricht, Gelder, Aken, Bonn, Blankenheim, Limbourg en Spa. Het land van 's-Hertogenrade bleef als vanouds gekoppeld aan Limbourg, tezamen met de overige landen van Overmaze¹⁰).

In de arrondissementen Aken en Bonn moest de abdij voor de aldaar gelegen bezittingen respectievelijk 11.280 en 13.215 ponden betalen. In Limbourg betaalden de pachters van Rolduc 5 oktober 1794 alvast 4.080 pond aan belasting op de in het arrondissement Limbourg gelegen boerderijen¹¹).

Op 30 januari 1795 betaalde de pachter van de hoeve Schleibach, gelegen in Gulik onder het arrondissement Aken, 4.123 ponden.

Door een besluit van 18 Frimaire III (8 december 1794) waren inmiddels o.a. de Oostenrijkse landen van 's-Hertogenrade en Valkenburg overgeheveld van het arrondissement Limbourg naar het arrondissement Maastricht¹²).

In januari 1795 veroverde Pichegru de Noordelijke Nederlanden en trok over de grote rivieren. Daardoor kwam het plan voor definitieve annexatie tot aan de natuurlijke grenzen weer in de volle belangstelling. Bij de vrede van Den Haag, 16 mei 1795, moest de Franse onderhandelaar Siéyès weliswaar Staats-Brabant en Nijmegen aan de Bataven laten, en daarmee een streek laten vallen in het natuurlijke-grenzen-breiwerk, de annexatie van Staats-Vlaanderen en Maastricht was echter een belangrijke stap naar de annexatie van geheel België.

In Parijs zagen de gematigde Thermidorianen — ze waren allen 'votant' geweest voor de terechtstelling van Lodewijk XVI en konden dus moeilijk terug — zich gedwongen de oorlog kalmpjes voort te zetten, ook al om zo de roerige generaals aan de grenzen te houden. De leus van 'natuurlijke grenzen' bleef opgeld doen¹³). Zij werd 9 Vendémiaire IV (1 oktober 1795) ten uitvoer gebracht door de inlijving van België en een nieuwe indeling van het geannexeerde gebied in negen departementen. Als natuurlijke grens werd in principie de Maas gekozen, vanwege de vestingsteden Luxemburg, Maastricht en Venlo. Maastricht werd de hoofdplaats van het departement van de Nedermaas. Dit departement omvatte het gehele vroegere arrondissement Maastricht — in schoon Nederlands 'rondinghe' — met enkele uitbreidingen. Het geannexeerde gebied overschreed de natuurlijke grens, de Maas, dus met ongeveer het tegenwoordige Nederlandse Limburg. Het Rijnland behield voorlopig zijn eigen arrondissements-administratie met Aken, waar de centrale administratie zetelde, als hoofdstad¹⁴).

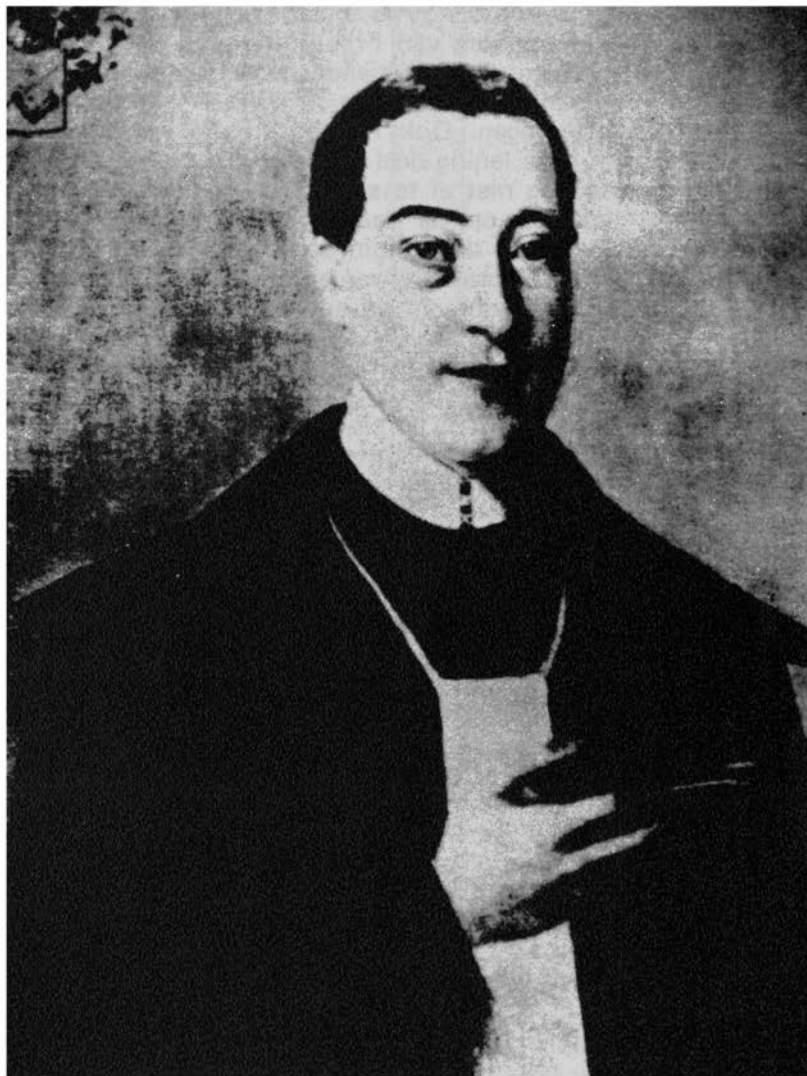
In september 1795 was er bij de koorheren een aanmaning

gekomen van het arrondissement Limbourg, waar Rolduc dus sinds december 1794 geen deel meer van had uitgemaakt, om hun 60.000 pond te betalen, die bij de inval der Fransen in september 1794 waren opgelegd.

Toen Rolduc in december, kort daarna, werd ingedeeld bij het arrondissement Maastricht, verteerde Ernst — die in deze zaken de leidende figuur was — begrijpelijk niet van ijver om deze 60.000 pond te voldoen. Tot september 1795 had men waarschijnlijk niets meer gehoord van de belasting. Toen dan het arrondissement Limbourg alsnog de door hen opgelegde belasting opeiste¹⁵⁾, beriep Ernst zich op de nieuwe indeling¹⁶⁾: Rolduc viel nu onder Maastricht, waar intussen de geestelijken opgeroepen waren te betalen aan een 'contribution du clergé', die ook weer deel uitmaakte van de 'contribution' van 8 miljoen¹⁷⁾. Ernst schreef, dat de abdijs het geëiste geld onmogelijk kon opbrengen gezien de grote schade. Men moest toch op zijn minst het verblijf van Miacinski, de meegenomen granen en de naasting van de kolenmijnen in aftrek brengen. Hij beriep zich op de volksrepresentant Meynard. Deze deelde Rolduc lakoniek mee, de 60.000 pond 'sans relache' te betalen. Alle protesten en klagen van Ernst baatten niet. Hem werd te verstaan gegeven, dat ook de kooplieden jammerden van jewelste, maar dat ze uiteindelijk toch de hun toegewezen som hadden kunnen voldoen¹⁸⁾. Op aanraden van de Rolducse kanunnik Pauquot, pastoor in Limbourg, vroeg prior Brech de volksrepresentant Meynard om geld te mogen opnemen, in de veronderstelling, dat deze zou weigeren. Men zou de administratie in Limbourg dan moeten meedelen, dat, terwijl men geen liquide middelen had en niets te gelde kon maken, geen geld mocht worden opgenomen en de abdijs dus geen gehoor kon geven aan de eis van 60.000 pond¹⁹⁾. Tegen alle hoop en verwachting in kwam het octrooi van Meynard wél! Ernst stuurde weer een verzoekschrift naar Meynard om, evenals in Bonn 3/4 van de som in assignaten en 1/4 in muntgeld te mogen voldoen. Dit werd toegestaan.

Na geld opgenomen te hebben bij diverse personen²⁰⁾, betaalde Ernst 10 november 1795, met verwaarlozing van de nieuwe departementale indeling, te Aken, waar de centrale administratie van de landen tussen Maas en Rijn van december 1794 tot 1 oktober 1795 was gevestigd geweest, de bijdragen, die Rolduc moest leveren voor goederen, gelegen in de voormalige arrondissementen Limbourg en Aken, te weten 9.605 pond en 8 sols in muntgeld en 45.011 pond en 11 sols in assignaten²¹⁾. Volgens een overzicht van Ernst werd 15 november 1795 2.200 pond in muntgeld te Bonn afgedragen.

In dezelfde tijd, de maanden september-november 1795, vormde een nieuwe belastingaanslag, ditmaal uitgaande van het arrondissement Maastricht, een punt van heftige discussie.

S.P. Ernst, koorheer van Rolduc en pastoor van Afden.

Ernst haalde verlicht adem, toen in een beschikking van de ,administration centrale du pays d'entre Meuse et Rhin' bepaald werd, dat landerijen en personen niet meer dan één maal belast konden worden in de ,contribution' van 8 miljoen²²).

Het werd intussen december, en de interne kanunniken, inwonend bij de zielzorgers, mochten Rolduc nog niet betrekken, alhoewel ze opnieuw in het bezit van de abdij waren gesteld.

Een wet van 10 december 1795 schreef een verplichte lening uit voor alle departementen van Frankrijk en de geannexeerde Zuidelijke Nederlanden. Een vijftiende gedeelte van de gehele lening of 40 miljoen francs – later 30 miljoen – moest door België worden afgedragen. Ook Rolduc ontving een schrijven met het bevel aan deze lening deel te nemen. De administratie in Maastricht werkte nog niet al te stipt, immers de te lenen som was nog niet ingevuld op de daartoe uitgespaarde plaats²³). Provisor Putters berichtte dit verzuim aan de algemeen-ontvanger in Maastricht, Nivar, en bracht Nivar in herinnering, dat Rolduc al 84.495 pond had opgebracht en enorme schade had geleden door de ‚galeux‘, Miacinski etc.²⁴). Nivar antwoordde dat de te lenen som 6.000 pond bedroeg, en dat het beantwoorden van bezwaarschriften hiertegen niet tot zijn bevoegdheid behoorde²⁵). Putters richtte zich dan tot de administratie van het departement van de Nedermaas in Maastricht met het verzoek om voldoende garanties voor eventuele crediteuren. Zonder waarborgen was het voor een kerkelijke instelling moeilijk om geld los te krijgen. De rechtsonzekerheid met betrekking tot het eigendom van deze kerkelijke instituten weerhield vele geldschietters ervan hun gronden en bezittingen als waardevast onderpand te accepteren. Putters' schrijven kwam retour met in de marge de opmerking, dat er niets te overleggen viel. Toen dit kortaf antwoord van Maastricht een week na de brief van Putters arriveerde²⁶), had Ernst al een nieuw ontwerp gereed²⁷). Dit stuurde hij niet weg, maar dezelfde dag nog zond prior Brech – minuut van Ernst – een dringend tweeledig verzoek: de te lenen som lager te stellen, en autorisatie te verlenen om geld op te nemen²⁸).

De secretaris-generaal van de departementale administratie, Reintjes²⁹), vroeg de minister van financiën in Parijs om raad. Deze beschikte kennelijk afwijzend, want een der departementale administrateurs, Piquery, stuurde het verzoek terug met de kanttekening, dat binnen acht dagen aan de lening voldaan diende te worden. Inderdaad verscheen een week later, 25 februari 1796, schergent Goris van das tribunal van 's Hertogenrath' met een dwangbevel om binnen 24 uur de lening van 6.000 te verstrekken; zo niet, dan zou confiscatie plaats hebben van roerende goederen³⁰). Daar had men op Rolduc niet van terug. Ernst greep naar de pen en Brech zond een brief aan de commissaris van het uitvoerend bewind, Rogier. Zeer verontwaardigd klinkt het: we willen betalen (!), maar krijgen geen toestemming om geld op te nemen: „Burger Commissaris! Wij kunnen met geen mogelijkheid onze verbazing kwijt, die dat nieuws (het dwangbevel) bij ons heeft teweeg gebracht. Wat! Wil men mensen straffen, die, vanaf het ogenblik waarop ze werden aangesproken voor de lening, de wens uitten daaraan tegemoet te komen, die de weg daartoe zochten door middel van een geldopname, waarom ze

*EXTRAIT des Délibérations
& Arrêtes de l'Administration du
Département de la Meuse inférieure,
en la Séance du 24 Pluviose, 4me
Année Républicaine, à laquelle ont
assisté les Citoyens Van de Wardt,
Président, Picquery, De Haynin,
Prisic, Administrateurs & Rogier,
Commissaire du Directoire exécutif*

L'Administration du Département de la Meuse inférieure.

Considérant, que par des circonstances particulières & locales il a été impossible dans ce Département de mettre les rôles de l'Emprunt forcé en recouvrement à l'époque indiquée par l'Article 8 de la Loi du 19 Frimaire, qui dit que ces rôles seront mis en recouvrement avant le 15 Nivôse.

Considérant, que l'Article 9 de cette même Loi accorde aux prêteurs quinze jours pour satisfaire au premier tiers, & un mois pour les deux autres.

Considérant encore, que la Loi du 22 Nivôse confirme le délai accordé par la Loi précédente.

Voulant faire jouir les Administrés des mêmes avantages, accordés aux autres Départemens de la République.

Le Commissaire du Directoire exécutif entendu, arrête.

ART. I.

Tout contribuable à l'Emprunt forcé payera la somme à laquelle il sera imposé par tiers.

ART. II.

Le premier tiers devra être payé dans la décade de la notification, & les deux autres tiers dans le courant des deux decadés suivantes, de manière que le tout soit payé dans le terme d'un mois.

ART. III.

Tout prêteur, qui ne s'acquitterait pas aux époques ci-dessus indiquées, y sera contraint par les voies indiquées par la Loi du 22 Nivôse.

ART. IV.

Expédition du présent Arrêté sera faite tant au Citoyen Nivar Receveur général de ce Département, qu'aux trente Administrations municipales des Cantons, qui le transmettront aux Percepteurs par elles nommés, afin qu'ils s'y conforment en tout point.

Signé à la minute comme ci-dessus & scellé du Sceau du Département.

Pour Expédition.

(signé) VAN DE WARDT Préf.
J. M. REINTJENS Secr.

*EXTRACT uit de Deliberati-
en en Besluiten der Administratie
van 't Departement der Neder-Maas,
in de Zitting van den 24 Pluviose 4^{de}
Jair der Republiek, in welke tegen-
woordig geweest zijn de Burgers
Van de Wardt, President, Picquery,
De Haynin, Prisic, Administrat.
Commiss. van het uitvoerend Direct.*

De Administratie van het Département der Neder Maas.

Overwegende, dat wegens particuliere en locale omstandigheden in dit Departement onmogelyk geweest is, om de lysten tot betaling der geforceerde Geldleving gereed te maaken op den tyd aangeduid in het 8de art. der Wet van den 19 Frimaire, welke zegt, dat dezelve lysten van betaling voor den 15 Nivose zullen gereed gemaakt worden.

Overwegende, dat het 9de art. van deze zelfde Wet aan de leeners 14 dagen vergund om het eerste derde deel te voldoen, en een maand voor de twee anderen.

Overweegen te daarenboven, dat de Wet van den 22 Nivose het uitsfel door de voorige Wet verleend, heeft sig.

Willende haare Onderdanen dezelve voorregten doen genieten, welke aan de andere Departementen der Republiek vergund zyn.

Zo is het, dat dezelve na den commissaris van het uitvoerend Directoire geboord te hebben, blyft.

Een ieder, die gequosiseerd is in de geforceerde verschieting, zal de hem ongelegde som in drie termynen betaalen.

ART. I.

Het eerste derde deel moet betaald worden inwendig eene decade na de bekenmaaking, en de twee andere derde deelen binnen de twee volgende decadens, zo dat het geheel in een maand betaald zal zyn.

ART. III.

Ieder leener, die niet mogt voldoen op den hier boven aangezezen tyd, zal daar toe gedwongen worden door zulke middelen, als in de Wet van den 22 Nivose zyn aangeduid.

ART. IV.

Er zal copy van dit Besluit gezonden worden zo aan den Burger Nivar Onsfanger generaal van dit Departement, als aan de 30 municipale Administratiën der Cantons, die het zullen toezenden aan de door hen benoemde Onsfangers, ten einde zy zich in allen deelen hier naar schikken mogen.

Getekend op de minute als boven en gezegeld met het Zegel van het Departement.

Voor Expeditie.

(getek) VAN DE WARDT Préf.
J. M. REINTJENS Secr.

gesmeekt hebben, en die is hen nog niet toegestaan! Als dit geen onrechtvaardigheid is, dan weten we niet wat er wél een is!" In de minuut schrapte Ernst het slot, waarin hij dreigde de hulp in te roepen van het 'corps législatif' in Parijs³¹⁾!

Het antwoord van Rogier kennen we niet. Het dwangbevel van 25 februari werd echter niet uitgevoerd, want 19 maart kwam eenzelfde dwangbevel uit 's-Hertogenrade³²⁾. Over een uitvoering hiervan wordt met geen woord gerept, zodat we mogen aannemen, dat 'schergent' Goris ook ditmaal niet daadwerkelijk iets in beslag heeft genomen. Via Corneli weten we, dat de abdij pas in maart weer volledig in gebruik werd genomen. Op 24 maart 1796 ging men te Rolduc wonen en na Pasen werden de lessen hervat³³⁾.

Op 30 maart maakte Ernst een memoire op van de geleden schade, aan het einde waarvan hij verzocht, om slechts voor 2/3 van de opgelegde som van 6.000 in de lening deel te hoeven nemen³⁴⁾. We vernemen niets meer aangaande de 'emprunt forcée' tot het besluit van de centrale administratie in Maastricht, dat de abdijen, die nog verstek hadden laten gaan in de lening, binnen 48 uur beslaglegging hadden te verwachten³⁵⁾. Daarover zal men zich na twee onuitgevoerde dreigementen wel niet al te veel kopzorgen hebben gemaakt. Twee dagen nadien echter volgde de nuchtere mededeling, dat de abdij bovenop de oude 6.000 pond nog een aanvullende lening van 4.000 pond diende te verstreken, daar ze „... niet is aangeslagen in verhouding tot haar onroerend en roerend vermogen". Men kon slechts reclameren na betaling!³⁶⁾.

Op 25 juni 1796 besloot het directoire, dat men geld mocht opnemen in hypotheek. Binnen een maand nam Rolduc dan ook geld op en werd de 10.000 pond 'gedwongen geleend'. De abdij ontving tien coupons, elk als bewijs voor het lenen van 1.000 pond³⁷⁾. Het was toegestaan de coupons voor het betalen van de belastingen te gebruiken. Na één à twee jaren werd echter ook deze 'gunst' opgeschort, zodat de lening in feite een nieuwe belasting was geweest.

We zagen, hoe de Fransen met allerlei financiële kunstgrepen en ook bedreigingen erin slaagden de grootgrondbezitters stevige sommen gelds te ontfutselen. Naast de enorme lastenverzwaring, die de komst van de Fransen betekende voor de 'heren', bleef ook de kleine man het nodige ongerief niet bespaard.

Was over de vordering van dierenhuiden en leer voor de vervaardiging van schoenen nog wel heen te komen, moeilijker lag het met de inkwartiering van mannen en paarden³⁸⁾ en de verplichting tot fourage voor het geval paarden bij de inwoners werden gestald³⁹⁾. Vordering van paarden en verplichte levering van karren waren maatregelen, die slecht zullen zijn ontvangen. Zo moesten bijvoorbeeld in 1796 honderd vervoermiddelen met

elk twee paarden in 's-Hertogenrade worden geleverd voor militaire transporten naar de Rijn, waarvan er geen enkel in 's-Hertogenrade terugkeerde⁴⁰⁾.

Evenals ten tijde van Jozef II vloeide uit de centrale bestuursorganen een stroom van maatregelen, zoals besluiten aangaande de zindelijkheid van de straten⁴¹⁾ en het verbod om besmet hoornvee van de ene gemeente naar de andere te vervoeren⁴²⁾, sommige maatregelen kan men verstandig noemen over andere kan men van mening verschillen: zoals een besluit tegen het stropen⁴³⁾ en het verbod op het stoken van brandewijn⁴⁴⁾. Deze laatste maatregel zou enkele jaren later worden verzacht: het stoken van brandewijn uit aardappelen is dan toegestaan⁴⁵⁾.

wordt vervolgd.

F.J.M. Wiertz

NOTEN:

1. J.S. Bartstra, Handboek tot de staatkundige geschiedenis der landen van onze beschavingskring van 1648 tot heden, 's-Hertogenbosch 1949, blz. 226-229.
2. J.F.R. Philips e.a., Geschiedenis van de landbouw in Limburg 1750-1914, Assen 1965, blz. 27.
3. W. Gierlichs, Aus der Geschichte der Stadt Herzogenrath, blz. 44.
4. F.J.M. Wiertz, Het einde van de abdij Rolduc, in: Het Land van Herle, 1975, blz. 15.
5. GAK (Gemeente-archief Kerkrade), Frans Archief 241/16, opgave van de verrichte karrediensten, 29 augustus 1796.
6. GAK, Frans archief 526/1. Over de levering van schoeisel voor de Franse soldaten, 16 Nivôve III (5 januari 1795), afgekondigd op 8 februari 1795.
7. GAK, Frans archief 531 A/1, vorderingen van huiden van geslacht vee, 18 januari 1795.
8. M.G. Spiertz, Maastricht in het vierde kwart van de achttiende eeuw. Kerkelijke, politieke en sociale verhoudingen 1775-1801, Assen, 1964, blz. 126.
9. J.J. de Wit en A.J.A. Flament, De vorming der heerschappijen op het grondgebied in Limburg, of die zich daarover hebben uitgestrekt, van de Romeinsche overheersing tot 1814-1817, in: Publications ..., 1911 blz. 142.
10. H. Hardenberg, Inventaris der archieven van het arrondissement Maastricht en van het departement van de Nedermaas, 1794-1814, Den Haag 1946, blz. VII-XXIII;
De Wit en Flament (zie noot 9), blz. 143. De indeling werd van kracht op 24 Brumaire III (14 november 1794).
11. AAR (Archief Abdij Rolduc), portef. 28, omslag 4d, overzicht van betaalde 'contributions'. Handschrift van Ernst.
12. De Wit en Flament (zie noot 9), blz. 144-145.

13. Bartstra (zie noot 1), II, blz. 233-240.
14. De Wit en Flament (zie noot 9), blz. 146-159.
15. AAR, portef. 28, omslag 4c, 'administration de l'arrondissement de Limbourg' aan de abdij Kloosterrade, brief d.d. 4 Vendémiaire IV (25 september 1795).
16. AAR, portef. 28, omslag 4c, Ernst in antwoord aan 'Limbourg', nog dezelfde dag (minuut).
17. AAR, portef. 28, omslag 4c, Ernst in brieven aan 'Limbourg' en 'Maastricht' (minuten), respectievelijk van 23 en 24 Vendémiaire IV (15 en 16 oktober 1795).
18. AAR, portef. 28, omslag 4c, brief van 'Limbourg' aan Rolduc van 13 oktober 1795 en antwoord van Ernst op 15 oktober.
19. AAR, portef. 28, omslag 4c, brief van Pauquot aan Brech, 18 oktober 1795.
20. AAR, portef. 28, omslag 4c: vijf notariële akten ven lening, die in 1799 werden afgelost.
21. AAR, portef. 28, omslag 4c, kwitantie van 10 november 1795. In aftrek was gebracht het 'numéraire' geld, betaald: te Limbourg 4.080 pond, 5 november 1794; te Aken 4.123 pond, 30 januari 1795.
22. AAR, portef. 28, omslag 6, besluit van de centrale administratie, 11 Brumaire IV (2 november 1795). Deze belasting van het arrondissement Maastricht maakte immers ook deel uit van de belasting van 8 miljoen.
23. AAR, portef. 28, omslag 7.
24. AAR, portef. 28, omslag 7, brief van Putters aan Nivar (minuut van Ernst), 12 Pluviôse IV (1 februari 1796).
25. AAR, portef. 28, omslag 7, Nivar aan Rolduc, 15 Pluviôse IV (4 februari 1796).
26. AAR, portef. 28, omslag 7, schrijven van Putters (én minuut van Ernst) met antwoord van Piquery in margine, d.d. 19 Pluviôse IV (8 februari 1796).
27. AAR, portef. 28, omslag 7, minuut van Ernst.
28. AAR, portef. 28, omslag 7, verzoekschrift van Brech, d.d. 26 Pluviôse IV (15 februari 1796). Ook minuut van Ernst aanwezig.
29. Hardenberg (zie noot 10) blz. LXIV en LXIII. Zie over de bestuursorganen en hun bevoegdheid in het departement van de Nedermaas: Hardenberg, blz. LIII-LXIII.
30. AAR, portef. 28, omslag 7.
31. AAR, portef. 28, omslag 7, minuut van Ernst: 'Il ne nous est pas possible, citoyen commissaire! de vous exprimer l'étonnement que nous a causé cette nouvelle. Quoi! on veut punir des gens qui dès la moment où ils ont été côtisés dans l'emprunt, ont montré le désir d'y satisfaire, qui ont cherché le moyen d'y parvenir par une levée d'argent pour laquelle ils ont supplié et qu'on ne leur pas encore accordée! Si ce n'est point là une injustice nous ignorons ce qui en est une'.
32. AAR, portef. 28, omslag 7.
33. AAR, hs. 157, fol. 26v, tractaat van Corneli.
34. AAR, portef. 28, omslag 7.

De familie De Limpens en de vroege steenkolenmijnbouw aan de ‚Ruhr‘.

In de ‚Bijdrage tot de geschiedenis van Schinveld‘ besteedt de schrijver J.H.W. Bosch ook aandacht aan ‚de Weldadige Stichting Jan de Limpens‘.

In het hierop betrekking hebbende hoofdstuk (blz. 300) worden een aantal beschikkingen uit het testament van de stichter geciteerd. Een hiervan luidt: „Ik wil dat mijn aandeel in de Kolenmijn Celser Neuack niet verkocht wordt dan met volstekte noodzakelijkheid“.

Het betreft hier een aandeel in de niet meer bestaande mijnonderneming ‚Vereinigte Sälzer und Neuack‘. Deze mijnonderneming was gelegen in het Ruhrdal, van waaruit de steenkollagen door middel van horizontaal aangelegde galerijen ontsloten waren. Deze galerijen bleven in gebruik toen door middel van schachten op het plateau verder ontgonnen werd en wel als waterafvoergalerij, aan de Ruhr aangeduid als ‚Ak‘, in het Wormdal als ‚ackt‘, in Luik als ‚areine‘. Deze naam is waarschijnlijk een verbastering van ‚aqueduct‘. In de meer officiële stukken, beleningsakten, vindt men dan ook als regel deze aanduiding.

Het beschikkingsrecht over dit steenkoolvoorkomen lag in handen van de abdis van de abdij Essen. Het begin van de ontginning dateert waarschijnlijk uit de 14-de eeuw. De laatste beleningsakte is van 24 januari 1800 en is getekend door de abdis Maria Cunegunda, die met vele andere titels naast de waardigheid van abdis van Essen ook de titel voerde van abdis van Thorn.

De Franse tijd wijzigt deze bezitsverhoudingen. Dan wordt de mijn Sälzer und Neuack omgevormd tot die merkwaardige beheersvorm van ‚Gewerkschaft‘. Oorspronkelijk ontstaan uit een groep samenwerkende gezellen ‚de Gewerken‘, zijn de Gewerken in de 18-de eeuw geëvolueerd tot de kapitaalverschaffers. Iedere Gewerkschaft wordt onderverdeeld in 128 ‚Kuxen‘ of mijn aandelen. Een kapitaalverschaffer kan een of meer van deze ‚Kuxen‘ bezitten, die bovendien ook nog in breukdelen verhandeld kunnen worden. De bezitters van de ‚Kuxen‘ delen in de winst en zijn anderzijds aanspreekbaar voor het bijpassen van verliezen.

De namen van de bezitters van de ‚Kuxen‘ moesten ingeschreven zijn in het zogenaamde ‚Berggegenbuch‘ dat door het staatstoezicht werd bijgehouden.

Mr. Johan Lodewijk Christiaan de Limpens, naar wie de Weldadige Stichting Jan de Limpens is genoemd, met zijn echtgenote Catharina Josepha Sophia de Guaita. (foto gemeentelijke archiefdienst, Sittard).

In de lijst van ‚Kuxen‘-bezitters, ingeschreven in 1812, komt voor ‚Fraulein von Limpens‘. De juiste woonplaats is niet aangegeven; bij haar naam staat alleen: ‚vielleicht Essen‘. Zij is in het bezit van 2 2/9 Kuxen. In 1812 vertegenwoordigden deze waarschijnlijk nog geen grote waarde. Deze mijn had toen nog maar een bescheiden

produktie. In 1872 noteerde echter een Kux op de beurs in Essen 105000 Mark, een prijs die in 1873 opliep tot 156000 Mark. Het is wel waarschijnlijk dat het om dit of een deel van dit bezit gaat als Herman Joseph Ernest de Limpens in januari 1886 zijn testament maakt waaruit de ‚Weldadige Stichting Jan de Limpens‘ is voortgekomen. Over de waarde die de Kuxen in 1886 vertegenwoordigden staan mij geen gegevens ter beschikking. Waarschijnlijk was deze niet geringer dan in 1873. In die tijd was de firma Krupp al doende de mijnconcessies rond Essen te verwerven door aandelen en Kuxen op te kopen. Rond 1900 waren alle Kuxen van Sälzer-Neuak in het bezit van de firma Krupp. De Stichting de Limpens had toen derhalve het van de stichter geërfde aandeel in dit mijnbedrijf van de hand gedaan. Drs. W. Sangers en A.H. Simonis vermelden in hoofdstuk VI van ‚Sittard Historie en Gestalte‘, dat de Stichting meer dan een half miljoen franken uit de erfenis van Ernest de Limpens ontving. Uitgaande van dit bedrag moet men, gezien de waarde der overige bezittingen, aannemen dat zijn aandeel in de kolenmijn Sälzer-Neuak niet meer de omvang had als waarvoor Fraulein von Limpens in 1812 in het ‚Berggegenbuch‘ was geschreven.

De passage in het testament van Ernest de Limpens roept een aantal vragen op, zoals de oorsprong van dit mijnaandeel, de bezitswisseling en dergelijke.

Het blijft echter een opmerkelijk feit dat een Zuidlimburgse familie belangen had in de vroege steenkolenmijnbouw aan de Ruhr.

C.E.P.M. Raedts

LITERATUUR:

J.H.W. Bosch, Bijdrage tot de Geschiedenis van Schinveld, uitgave gemeente Schinveld 1974.

Albert von Waldthausen, Geschichte des Steinkohlen Bergwerks Vereinigte Sätzer und Neuak, uitgave Baedeker Essen 1902.

Die Entwicklung des Nieder-Rheinisch-Westfälischen Steinkohlen Bergbaus in der Zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, deel X, hoofdstuk 7, uitgave Julius Springer Berlin 1904.

A.H. Simonis, Prof. Dr. J.J.M. Timmers, Drs. W. Sangers, J.L. Offermans en W.H. Paquay, Sittard Historie en Gestalte, uitgave Alberts Sittard 1971.

Bisschoppen uit de familie Van Hoensbroeck

(6 = slot)

3. Frans Antoon Marie Constantijn graaf de Méan. (vervolg)

Tijdens de revolutie.

In een in Waals (=Luiks) dialect geschreven spotvers (paskeie) op de prins-bisschop en zijn getrouwen klonken woorden als: afzetter, dief, oplichter, schelm, schoelje, schurk (noem maar op!) deze vertegenwoordigers van het Ancien-Régime nog lang na. Ze waren diep geworteld, deze woorden, in de haat van het opgehitst volk en ze schoten met nieuwe wortels door in de na 1789 zich ontwikkelende samenleving. In het bijzonder gold dit voor het prins-bisdom Luik. Waren uitgewekenen uit dat prins-bisdom („samenzweerders“) niet als een Comité, als „clubs des patriotes liégeois“ mee van de eersten die zich in Parijs (1791) bij de „Conseil-Général“ aandiend hadden?

Hoe zullen zij zich gevoeld hebben, deze „patriotten“, toen men zelfs in Parijs te hunner ere een hymne componeerde, waarvan wij hier de laatste strophe geven:

„Le règne de l'indépendance,
Braves Liégeois, n'en doutez pas,
Fondé d'abord dans notre France,
Doit s'étendre à tous les climats. (bis)
Oui, dans votre chère patrie,
Nous vous reconduirons un jour;
Vous chanterez à votre tour,
Vainqueurs de l'aristocratie:

Vive la liberté! Les rois n'ont eu qu'un temps;
Enfin, enfin, nous n'aurons plus ni prêtres, ni tyrans.'2)

Intussen was de overgrote meerderheid der bewoners van het grote bisdom de prins-bisschop trouw gebleven. In de ver afgelegen delen van dat bisdom (men denke aan veel gebieden in Limburg en in onze provincie Noord-Brabant tot aan de Moerdijk toe) was de bevolking niet op de hoogte van de interne spanningen in het Waalse en in het Luiker land.

Ook in Luik koos men nog openlijk partij voor de prins-bisschop. In „Daphnis“.., een herdersspel aan hem opgedragen in 1793, werd

door studenten (uit Amerika, België, Engeland, Frankrijk, Oostenrijk, Rusland en Spanje), zijnde ‚pensionnaires de l'Académie Angloise' te Luik, hun genegenheid vertolkt. Wij geven hier een afbeelding van het titelblad dier opdracht, welke opdracht zich bevindt in de openbare centrale bibliotheek der stad Luik. Ook geven wij hier gaarne de proloog dezer opdracht in de originele tekst.

„Prince! de sensible bergers,
Pénétrés de respect, transportés d'alégresse,
Osent, dans ces moments, hélas! trop passagers!
Vous offrir de leurs coeurs la naïve tendresse.
Leur art est de n'en point avoir.
Le vrai seul fait leur éloquence.
Leur Parnasse est l'amour; leur Pinde le devoir.
Vous leur devez cette indulgence.
Vous le savez: sortis de leurs forêts-
Ils en gardent encore les traits
Et peut-être un peu de rudesse.
Mais, Prince bienfaisant, pardonnez cette fois,
Si levant jusqu'a vous une timide voix
Nous n'avons pas ce goût, cette délicatesse,
Qui de la nation Angloise
Vous ont gagné le coeur, ainsi que des Liègeois.”

Een andere uiting van trouw weerspiegelde zich toen (1793) in een ode tégen de republikeinse godloochenaars, die aan de Prinsbisschop opgedragen werd, die eveneens berust in de openbare centrale bibliotheek der stad Luik en waarvan wij hier ook gaarne de opdracht en de eerste der 15 strophen geven:

„Du Très-Haut vous êtes l'image!
Prince, votre coeur dans Ses mains,
Comme ceux des Rois, est le gage
de Son amour pour les humains.
Pontife révééré,
Dieu de paix, de paix, de bonté,
De l'Eglise le père! à qui, dans l'univers,
A qui convient-il mieux que j'adresse ces vers!”

Par le Chevalier de M.(ontjoy).

1. Strophe:

„Ciel, quelle secte criminelle
Du Christ ose attaquer la loi?
O Verbe, ô sagesse éternelle

De chrétiens s'arment contre toi!
Au grés de leurs noires furies,
Aboliront-ils, ces impies,
Ton Culte et la Religion?
Verrai-je, hélas! leur troupe altière
Ensevelir dans la poussière
Les sacrés Temples de Sion?"

Zoals wij evenwel konden lezen in het ,anagram' (Méan = Amen)
3) werd de gehele regeerperiode van de bisschop tot een aan-
enschakeling van tragedies.

Apostolisch-Administrateur.

De Méan, in 1794 uitgeweken naar Erfurt (Thüringen) verbleef daar gedurende acht jaren.⁴⁾ Elders sprak men van verblijf in Regensburg. Waarschijnlijk heeft hij echter Erfurt als verblijfplaats uitgekozen wijl hij zich daar kon bewegen in een hem passend milieu. Gedurende enkele eeuwen had deze stad onder de hegemonie gestaan van de machtige aartsbisschoppen van Mainz, onder invloed van Jezuiten en zij had een eigen universiteit.

Gedurende zijn verblijf aldaar schreef hij de genoemde mandementen aan de priesters van het prins-bisdom en ... hij beijverde zich tot terugkeer naar Luik ... evenwel dan als ,prins-bisschop'. Zijn vertegenwoordigers, te weten zijn broer César en baron d'Othée, wendden zich tot dien einde tot het Congres van Rastadt (1797), echter zonder resultaat, te meer wijl dit congres voor de geschiedenis der Kerk geen betekenis behield.

Toen hij na het tussen paus Pius VII en Napoleon gesloten concordaat van 15 Juli 1801 (tot herstel van de eredienst) niet meer naar Luik kon terugkeren, werd hij, zoals gezien, apostolisch administrateur van de districten Ravesteyn en Megen. Wat betekende deze functie voor hem?

Beide districten waren niet onder Frans bewind gekomen en te hunnen aanzien was het concordaat derhalve niet van toepassing. In feite waren zij slechts een flard van het voormalige prins-bisdom Luik, onder welks jurisdictie zij eerst aan het einde van de 17e eeuw gekomen waren. Enkele duizenden inwoners vormden een gemeenschap waarmede De Méan de laatste vleug van zijn voormalige vorstelijke waardigheid in stand kon houden. Hij heeft het bestuur over deze districten nimmer zelf kunnen uitoefenen. Voor dat bestuur benoemde hij als vicaris-generaal de Carmeliet Lejeune, die zijn residentie had in het nonnenklooster te Haren, en na diens uitvallen (1806) Arn. E. Borret, pastoor te Haren, later te Reek, die zulks bleef tot 1831.

Toen in 1815 het Congres van Wenen plaats vond, herhaalde hij voor dat congres het reeds in 1797 gedaan verzoek tot het weder bezetten van de prins-bisschoppelijke stoel van Luik ... ook daar

zonder resultaat!

Lid Eerste Kamer der Staten-Generaal.

De tijd stond niet stil.

Het leven ging verder. Uit de wanorde na de franse revolutie groeide een nieuwe orde. Het congres van Wenen bood nieuwe mogelijkheden.

Toen na dat congres ‚Groot-Nederland’ ontstond, droomde de Méan, hoewel hij de vlaamse taal niet meester was, van bezetting van de aartsbisschoppelijke stoel van Mechelen, dat tevoren bisdom geweest was.⁶⁾

Alweer was het zijn broer César die intervenieerde. Deze toch was door de koning (Willem I) benoemd als Waals lid der commissie voor het opstellen ener grondwet („Loi fondamentale”) zoals door de nieuwe koning geëist. Als zodanig had hij meermalen contact met de koning en beïnvloedde hij deze om de stoel van Mechelen door zijn broer, de voormalige prins-bisschop, te doen bezetten. De koning had oren naar dit verzoek. Hij geloofde door de benoeming van de voormalige prins-bisschop bij velen van zijn katholieke tegenstanders een goede beurt te maken en benoemde De Méan alvast in september 1815 tot lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal!

En door deze benoeming werd De Méan het mikpunt van nieuwe tegen hem gerichte acties.

Als lid der Kamer legde De Méan de eed af op de nieuwe grondwet, de eed, die door de Zuid-Nederlandse katholieken (Waals en Vlaams) in het aanvaard regeersysteem van Willem I als ‚absoluut monarch’ als een dreigende calvinistische nieuwigheid gezien werd. De bisschoppen van Zuid-Nederland nl. van Doornik, Gent, Namen, en de vicarissen-generaal van de bisdommen Luik en Mechelen hadden zich gehaast om het afleggen van die eed scherp te veroordelen. Zij waren daarmee te laat, want De Méan had die eed reeds afgelegd. Een storm van verontwaardiging leidde echter tot een kerkelijk onderzoek tegen hem.

Had De Méan gedacht om onder het régime van Willem I, die slechts als absoluut vorst regeren wilde, de geest terug te ontmoeten van het oude prinsdom in hetwelk hij zelf als ‚vorst’ geregeerd had?

Speelde iets in zijn gedachten van het ‚caesaro-papisme’?

Aartsbisschop

Hij was de laatste prins-bisschop van Luik geweest. Hij werd de eerste aartsbisschop (primaat) van Zuid-Nederland (= België). Tegen alle oppositie in heeft hij deze benoeming door Koning Willem I, die zich voor het benoemingsrecht beriep op het genoemde concordaat van 1801, geforceerd. De benoeming zou echter nog de pauselijke instemming moeten hebben. Na uitwisse-

ling van diplomatieke nota's tussen het Nederlandse hof en de H. Stoel werd zowel in de Nederlanden als in Rome een verklaring gepubliceerd waarin De Méan het afleggen van de eed op de grondwet motiveerde en hij zich niet tegen de dogma's der katholieke, apostolische en roomse Kerk verklaarde, dat hij zich niet oppositieel opstelde tegen de Kerk, integendeel bij elke noodwendigheid deze dogma's zou handhaven, enz.⁷⁾

Het resultaat dezer publicatie was, dat in de katholieke regio van Zuid-Nederland een storm losbrak tegen De Méan. Zelden had een benoeming in de katholieke Kerk blijkbaar meer stof tot verontwaardiging geboden dan deze⁸⁾.

Nu zullen wij De Méan als aartsbisschop niet volgen in al de moeilijkheden die zijn bestuur opleverde, nadat hij in het consistorie van 28 Juli 1817 door paus Pius VII (zulks om groter moeilijkheden te voorkomen) bevoegd verklaard was tot het bezetten van die Stoel. Hij werd aan scherpe kritiek blootgesteld.⁹⁾

O.a. verweet men hem zijn toegeeflijkheden ten opzichte van het noord-nederlandse protestantse bewind. Wij doelen hier o.m. op het processieverbod, het recht van placet, de politiek der regering ten opzichte der kloosters en het geven van onderwijs en het zich wijden aan ziekenverpleging door ordeleden, het aannemen van nieuwe ordeleden, enz. Hij leefde echter principieel en eiste ook van de priesters een strenge leefwijze. Ondanks de moeilijkheden die hij van de eigen hoge geestelijkheid ondervond, groeide langzamerhand het besef, dat zijn bedoelingen en zijn streven eerlijk waren en uitsluitend gericht op het welzijn der R.K. Kerk. Toen dan ook in 1825 door de regering de 'klein-seminaries' opgeheven werden, in Leuven een staatsinstelling 'het Collegium Philosophicum' opgericht werd, welks docenten uitsluitend door de koning benoemd werden, en aan hetwelk toekomstige priesters eerst na doorlopen van een neutraal gymnasium opgeleid konden worden voor het 'groot-seminarie', toonde De Méan zich als een der moedigste en hardnekkigste tegenstanders van deze politiek. 10) Zijn laatste 'lettre d'envoi' als kerkvorst aan de regering in Den Haag met betrekking tot zijn bezwaren tegen de instelling van dit college bevatte niet minder dan 57 bladzijden druks ('in folio').

Rome volgde, althans naar de begrippen van die tijd, de gebeurtenissen op de voet. Van zijn kant liet De Méan niets na om de H. Stoel tijdig in te lichten omtrent zijn standpunten en besluiten. In zijn breve 'Redditae nobis' van 19 oktober 1825 had paus Leo XII De Méan om zijn moedige en standvastige houding (naar aanleiding van de instelling van dat 'collegium') geprezen, hem aangemoedigd en als volgt geschreven: „ Wij wisten reeds met welke priesterlijke standvastigheid Gij gearbeid hebt om deze bedrevenswaardige ramp van de Kerk af te wenden.

Vandaag door U zelf volledig ingelicht en kennis genomen heb-

DAPHNIS.
PASTORALE

DÉDIÉE

A SON ALTESSE

MONSEIGNEUR

FRANÇOIS-ANTOINE
DES COMTES DE MEAN,

*Evêque & Prince de Liege, Prince du St. Empire
Romain, Duc de Bouillon, Marquis de Franchi-
mont, Comte de Looz, de Horne, &c. Baron de
Herstal, &c. &c. &c.*

REPRÉSENTÉE

*Par les Pensionnaires de l'Académie Angloise
à Liege.*

1793.

A LIEGE,

Chez J. F. BASSOMPIERRE, Libraire-Imprimeur,
au Moriane, vis-à-vis l'Eglise Ste. Catherine.

COLLECTION CAPITAINE

Titelblad van de tekst van een herdersspel, opgedragen aan prins-bisschop
De Méan in 1793.

bende van de brief, die U rechtstreeks gericht hebt tot de Koning om de belangen der Religie te verdedigen, achten wij ons verplicht U te verzekeren dat wij Uw gedrag volledig goedkeuren.

Beiden zullen wij altijd de troost hebben onze plicht gedaan te hebben en het voorbeeld van Uw trouw zal het geloof versterken dat zijn vijanden pogen te verzwakken." De paus herhaalde deze goedkeuring en lofspraak in zijn breve van 28 Januari 1826 'Cum ex praecepto Domini', die hij richtte tot het Zuidnederlandse episcopaat. De Méan ontzegde daarna aan (oud-)leerlingen van het Collegium Philosophicum de toegang tot de groot-seminaries. Zodoende werd de politiek der Haagse regering tot mislukken gedoemd en werd het college dan ook opgeheven. De instelling van dat college had bij de katholieken in het algemeen grote weerstand verwekt tegen de regering van koning Willem I en deze daad heeft in belangrijke mate bijgedragen tot de afscheiding van Zuid-Nederland (1830). In datzelfde jaar beijverde De Méan zich nog in Brussel voor de erkenning van de vrijheid van godsdienst in de Belgische grondwet.

De Méan ontkwam niet aan het gewoon menselijk lot. Ervaringen, inspanningen en opofferingen — wij denken vooral aan de Luikse periode — hadden veel van hem gevergd. Door een beroerte getroffen overleed hij op 15 Januari 1831. De katholieken van België namen afscheid van hem zoals het voor een vorst betaamt.

Terugblik

In de eerste dezer verhandelingen¹¹⁾ hebben wij van de familie Van Hoensbroeck vermeld: „drie harer telgen die juist in een door fanatisme meest beroerde tijd tot het bezetten van een bisschopszetel geroepen werden". Wij menen met onze summier mededelingen in de voorgaande en in dit artikel een licht te hebben kunnen werpen op hun regeertijdperk(en) in de overgangstijd van het ancien-régime naar het verlichte tijdperk, dat wij democratie noemen en waaraan ook wij onze existentie danken. Uiteraard zouden onze mededelingen veel uitvoeriger hebben kunnen zijn. Wij hebben ons echter beperkingen opgelegd. Toch neemt zulks niet weg, dat wij, gegevens opdiepend uit archivalia en uit de in deze artikelenreeks vermelde bronnen¹²⁾, onwillekeurig moesten denken aan die (oude) tijd toen in het levenspatroon van die dagen toch veel weldenkenden uiting wisten te geven aan innerlijke gevoelens. Een dier uitingen — en ook déze klonk in 1792! — met betrekking tot François de Méan willen wij hier als slot nog gaarne vermelden:

„De la vertu chantons les nobles charmes,
Les droits sacrés et les attraits vainqueurs:
Si ses revers sont répandre des larmes,
Sa récompense enivre tous les coeurs.
Triomphe, fidèle Liégeois!

Le Ciel a couronné François!

Toujours en lui brilla le vrai mérite
Et son éclat a frappé tous les yeux:
La voix du Peuple, ainsi que Dieu, décide
Le digne choix, qui va nous rendre heureux.
Triomphe, fidèle Liégeois!
Le Ciel a couronné François!"

„La voix du Peuple!"

Hoe zouden wij ... nú ... moeten oordelen over die ‚stem‘ zoals zij zich in al haar facetten geuit heeft gedurende de regeerperioden en ten opzichte van deze telgen uit het geslacht ‚Van Hoensbroeck‘?

P.A.H.M. Peeters

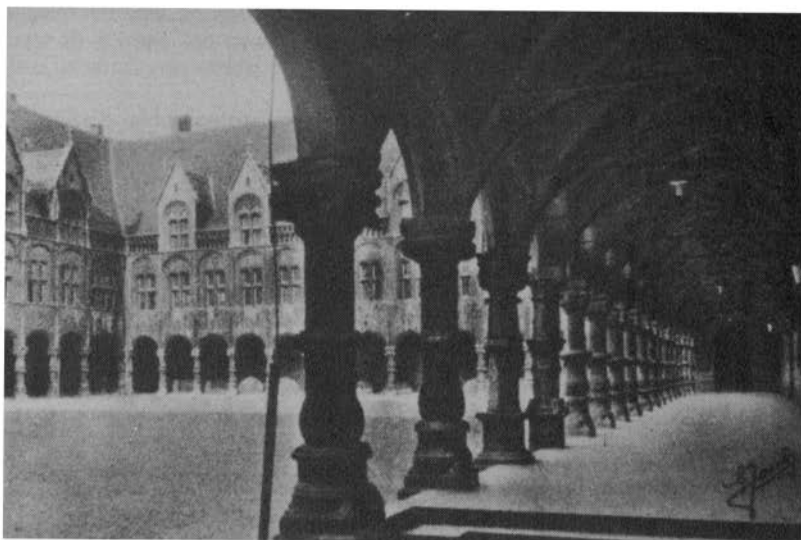
NOTEN:

1. Hoorden wij in Zuid-Limburg niet in onze tijd nog meermalen het scheldwoord: ‚die flóes‘ (= van filou) als men een vrouw wilde aanduiden van een zeer laag karakter?
2. Marcel Florkin, professor aan de universiteit van Luik, in: *Un Prince, Deux Préfets*, 1957, voetnoot blz. 130.
3. *Het Land van Herle* 1975, blz. 111.
4. J. Habets, geschiedenis van het tegenwoordig bisdom Roermond, enz., eerste deel, 1875, blz. 223. Habets schrijft alleen over vlucht naar ..., vertrek naar ... en verblijf in ‚Duitsland‘.
5. Schutjes ‚Geschiedenis van het bisdom ‘s-Hertogenbosch, 1870, deel I, blz. 109, voetnoot 2.
J. Kleijntjes SJ ‚Het apostolisch vicariaat van Ravesteyn en Megen‘ en Bossche Bijdragen Bouwstoffen voor de Geschiedenis van het bisdom ‘s-Hertogenbosch, deel XI, blz. 152.
6. J. Demarteau, François Antoine de Méan — dernier prince-évêque de Liège, premier primat de Belgique, uit *Collection Nationale*, 5-me serie nr. 57-1944 blz. 32: ‚Il songea à l’archidiocèse de Malines‘.
7. Ratisbonne, 18 mei 1817 en gepubliceerd in de *Gazette Générale des Pays-Bas* 25 Juni 1817 alsmede in de *Diario di Roma* (orgaan van de H. Stoel) 19 Juli 1817.
J. Demarteau (zie noot 6), blz. 34 en 35.
Een door De Méan zelf geschreven verantwoording werd opgenomen in het ‚*Journal de la Belgique*‘ van 24 Juli 1817.
8. Nu ... in onze tijd zou men wellicht anders oordelen over het aflleggen van die eed. Toen ... in de dagen van tegenstellingen tussen het katholieke (Waals en Vlaams) Zuid-Nederland en het overwegend protestantse (calvinistische) Noord-Nederland werd dit als ketterij betiteld.
Toch is het wel interessant hier de verontwaardiging in Italië te vermelden, die de benoeming van paus Hadrianus (Adrianus) VI in een twaalfde stemming van het conclaaf opgeroepen had. Het volk, door adel en geestelijkheid opgehitst, schold die paus uit voor een barbaar en uitte

zich o.a. zo: (1522)

„Canaille van kwaad bezeten,
dat... hoe heeft het zelf niet geweten,
heeft tot paus gemaakt een Vlaam...
nooit gezien en zonder naam!”

(De paus was geboren als Adriaan Floriszoon Boeyens, Maart 1459 in de Brandsteeg bij de Oude Gracht in Utrecht)

Eerste binnencour prinsbisschoppelijk paleis Luik.

9. Zo was de publicatie van 24 juli 1817 aanleiding tot de uitgifte van een ‚critische beschouwing‘ in een brochure van 31 bladzijden druks tegen De Méan, aan welks samenstelling hooggeplaatste geestelijken van het aartsbisdom en van andere bisdommen medegewerkt hadden. Dit ‚Examen Critique‘ etc. bevindt zich in de openbare centrale bibliotheek van Luik (C7266).
10. P. Claessens, *La Belgique Chrétienne*, deel II, 1883.
11. *Het Land van Herle*, 1968, blz. 107 - 111.
12. De archieven van het Prins-bisdom en van de stad Luik waren door prinsgezinden in veiligheid gebracht. Gesproken in de patriottische taal werden ze in 1792 aan de handen der rovers ontrukkt (‚arrachées aux mains des brigands‘) en onder aanvoering in het bijzonder van apotheker Chèvremont uit Luik in diens charette naar Parijs overgebracht (= weggesleept). Het vervoer nam tien dagen in beslag: van 31 maart tot 10 april M. Florkin (zie noot 2) blz. 124 en 127.

Kroniek

1976

- 6 febr. Officiële opening Laboratorium Civiele Techniek, ressorterend onder de afdeling Weg- en Waterbouwkunde van de Hogere Technische School Heerlen, in de Mijschool aan de Benzenraderweg, door drs. J. Bos van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.
- 8 febr. Installatie van J. Geurts, kapelaan H. Jozefparochie, Kaalheide-Kerkrade, als pastoor van de parochie H. Joseph in Passart-Hoensbroek.
- 17 febr. Pater dr. C.I. Damen O.S.B., oud-Heerlenaar, op 53-jarige leeftijd te Oosterhout overleden.
- 17 febr. Installatie Heerlense Vrouwenraad (overkoepelend orgaan van vrouwenorganisaties) door loco-burgemeester ir. J.C. Schlösser; tevens opheffing Federatie voor vrouwelijke vrijwillige hulpverlening, afd. Heerlen.
- 22 febr. Viering 100ste verjaardag van een van Heerlens oudste inwonsters M. Hustings-Maas in „Auberge De Rousch“, Heerlen.
- 22 febr. Huldiging van Sjef Roosenboom, Locht-Heerlen, i.v.m. 50-jarig lidmaatschap van de postduivenvereniging „Wilhelmina“, Heerlerbaan-Heerlen.
- 8 mrt. Aanvang afbraak van het rond 1919 gebouwde voormalige hoofdbureau van politie aan de Akerstraat in Heerlen.
- 16 mrt. Indiensttreding van G.J.A. Vergouwe uit Geleen als directeur van de Gemeentelijke Accountantsdienst Heerlen.
- 19 mrt. Regiovoorzitter drs. Math. Weijers en districtsbestuurder Jo Bal van de Industriebond N.K.V. Limburg leggen hun functies neer i.v.m. mogelijke fusie tussen N.K.V. en N.V.V..
- 25 mrt. Overlijden van dokter A.J.A. Fruijtier, adjunct-directeur Districtsgezondheidsdienst Zuidoost Limburg, Heerlen, in de leeftijd van 48 jaar.
- 25 mrt. Slotzitting in Heerlens raadhuus i.v.m. officiële opheffing Mijn-industrieraad (MIR, Bedrijfschap voor de Steenkolenmijnindustrie) per 1 april 1976 als gevolg van de mijnsluitingen.
- 28 mrt. Uitreiking door burgemeester A. Kessen van zilveren erepenning der gemeente Hoensbroek aan kapelaan H.M.J. Henderikx van de H. Josephparochie bij gelegenheid van zijn 40-jarig priesterjubiläum.
- 28 mrt. Viering gouden priesterjubiläum van pastoor P. Loo van de St. Laurentiusparochie in Voerendaal.
- 31 mrt. Installatie Commissie van Beheer voor de Sociale Werkvoorziening Zuidoostelijk Limburg door staatssecretaris Jan Mertens van Sociale Zaken in Heerlens raadhuus.